

Právo na sebeurčení a osud Evropy

Tomáš Boněk

Současné, mnohdy vypjaté diskuse o tom, zda mají patřit Čechy Čechům, Slovensko Slovákům, Maďarsko Maďarům či Německo Němcům a zda soužití národů ve sjednocené Evropě má tedy být co nejvolnější, nebo naopak pevně uspořádané, ukazují, že si s myšlenkou Evropy stále ještě nevíme úplně rady. Základním motivem evropských dějin je život s jinakostí, s odlišností.

Přijmout odlišnost bližního svého jako něco, co přináší obohacení, není vždy snadné. To platí jak pro jednotlivce, tak pro nejrůznější světonázorové a politické skupiny a také pro národy. Odlišnost přináší znejistění, nebo dokonce zpochybnění vlastních pozic. Ten kdo odlišnost nepřijme, se pak stává agresivním. To dokládají evropské i světové dějiny nesčetnými příklady. Stačí se jen podívat z tohoto úhlu pohledu na osud evropských Židů, Romů, protestantů či katolíků, nebo třeba homosexuálů. V jejich dějinném příběhu se vždy znovu tragicky odráží neschopnost majoritní společnosti přijmout jejich odlišnost. Tento motiv je možné v evropských dějinách sledovat na nejrůznějších úrovních a v nejrůznějších souvislostech. Ukazuje se, že nejsilnější kvalitou Evropy je právě život v mnohosti, a zároveň, že právě její různorodost nesčetněkrát vedla k tragickým střetům, válkám a utrpení.

Tomáš Koloc se ve svém článku ptá, proč je možné dívat se na vznik Československa v roce 1918 s určitou pochybností. Nebyl to snad jediné správné rozhodnutí, které zajistil, aby český a slovenský hlas v Evropě nezamřel? Tomáš Koloc zmiňuje rakouského duchovního badatele a filozofa Rudolfa Steinera, jako jednoho z kritiků vzniku samostatného Československa. Rudolf Steiner se k otázce budoucího uspořádání Evropy vyjádřil několikrát a to již v průběhu První světové války. Poukazyval na to, že pokud se z této války nezrodí nový sociální řád, konflikty neskončí a evropský požár se v dohledné době rozhoří znovu. Zakladatel antroposofické duchovní vědy proto především v letech 1918 - 1921 rozvinul myšlenku trojčlennosti sociálního organismu. Podrobně ukázal, že ve zdravé společnosti by měla vládnout naprostá svoboda v duchovním a kulturním životě, rovnost před zákonem a bratrství v hospodářské oblasti. Jeho myšlenky jsou dále rozvíjeny a promýšleny dodnes.

Krom toho považoval Rudolf Steiner požadavek, který ve svých 14. bodech přinesl americký prezident Woodrow Wilson, totiž právo národů na sebeurčení, za něco pro Evropu vysloveně cizího a zhoubného. Ukazoval, že státy (především střední a východní) Evropy jsou ze své podstaty mnohonárodnostní a že jejich rozdělení podle etnického klíče není možné. Jeho názor byl zároveň nesen přesvědčením, že budoucnost Evropy spočívá v právu jednotlivců na sebeurčení – a že teprve z něj mohou vycházet všechna další práva různých skupin, menšin a národů.

Ideálem pro něj tedy byla, řečeno dnešními pojmy, silná občanská společnost umožňující každému svobodnou volbu. Kulturní a duchovní hodnota jednotlivých národů má být v budoucnu nesená touto občanskou společností, která podle místa a jazyka získává svou nezaměnitelnou kvalitu. V organizmu Evropy má bezesporu každá své místo. To vše souzní s názorem Ivana O. Štampacha v BL ze 13.12.

Skepse Rudolfa Steinera vůči prvorepublikovému Československu vycházela z přesvědčení, že jde o stát příliš malý na to, aby v něm mohlo žít pokojně tolik rozdílných národů. Mimo jiné i proto, že Češi a Slováci měli do roku 1918 podstatně rozdílnou historickou zkušenost a tudíž i jinou výchozí pozici. Navíc tu bylo ono rozdělení na státotvorné a nestátotvorné národy, které rozhodně netvořily jen nějakou zanedbatelnou menšinu. Proto nedával v roce 1918 novému státu víc než 20 let. Hovořil tak v okamžiku, kdy se rozhodovalo o dalším dějinném vývoji a kdy tedy bylo teoreticky možné zvolit jiná řešení.

Rudolf Steiner viděl zásadní šanci v demokratizaci a federalizaci Rakousko-Uherské monarchie. Kdyby k ní došlo, vzniklo by mnohonárodnostní, kulturně rozmanité soustátí, které by se mohlo stát zárodkem budoucí sjednocené Evropy. Dějiny dvacátého století se ale ubíraly jinou cestou. Etnické čistky korigující původní evropskou různorodost a pestrost k ní patří.

To že se zakladatelé a část obyvatelstva po vzniku samostatného Československa s novým státem bezvýhradně spojili, není třeba zpochybňovat nebo dokonce kritizovat. Jejich činy byly jistě vedeny přesvědčením, že dělají pro národ to nejlepší. Hlubší pohled ovšem napoví, proč do českých dějin v jistém smyslu nakonec dobře zapadá euroskeptický prezident. Byly a jsou i jiné cesty.